

Budapesti Levéltári Mozaikok

2020/25. szám (régi sorozat 27. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2020.25](https://doi.org/10.56045/BLM.2020.25)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/14/leveltari-mozaikok-27/>

BOA KRISZTINA

**Tervek a Széchenyi térre.
155 éves a Magyar Tudományos Akadémia
palotája**

Az 1825-ben alapított akadémiának sokáig nem volt állandó székháza, amelynek építésére 1858-ban gyűjtést indítottak. Az 1860-as meghívásos tervpályázat nyomán élénk stílusvita bontakozott ki. Végül – pályázaton kívül – a német August Friedrich Stüler neoreneszánsz terve alapján Skalnitzky Antal, az Akadémia részéről Ybl Miklós irányította az építkezést. A hozzá kapcsolódó, eredetileg bérháznak szánt épület Ybl munkája. A cikk az 1865-ös ünnepélyes megnyitáig vezető utat mutatja be.

Kulcsszavak: *Magyar Tudományos Akadémia, építészet, 1865, August Friedrich Stüler, Ybl Miklós, közadakozás, tervpályázat*

„Az Akadémia nem akar bőven költeni, s nem vágyik pompás palotára, de saját, elég díszes lakásban kívánna működni, hiú fény nélkül ugyan, de nem is szorongva, s nem háborgatva, kellő nyugalommal, s a célra szükséges anyagi eszközökkel ellátva szolgálhasson a haza s tudomány ügyének.”

/gróf Dessewffy Emil, 1859/

A Lánchíd pesti hídfőjénél, az egykori kereskedelmi kikötőt övező Kirakodó, majd Lánchíd tér klasszicista stílusú, rendezett, harmonikus épületsora, a Hild József tervezte Lloyd-palota, Diana fürdő és Nákó-palota közelében, Friedrich August Stüler tervei nyomán épült fel 1862 és 1865 között a Magyar Tudományos Akadémia neoreneszánsz stílusú palotája. A mai V. Széchenyi tér 9. – Széchenyi rakpart 1–2. – Arany János utca 1. – Akadémia utca 2–4. által határolt területen a palota tömbjéhez csatlakozott Ybl Miklós tervei alapján az Akadémia bérháza.

1. kép. A pesti Duna-part az Akadémia palotájával és bérházával
(BFL Fotótári Gyűjtemény, Digitális fotók, Klösz György digitális felvételek /XV.19.d.1/ Klösz György 8/38)

Országos gyűjtés az Akadémia székházára

Az 1825-ben Magyar Tudós Társaság néven alapított Akadémiának évtizedeken keresztül nem volt állandó székháza, a Nákó-palotában és a Trattner–Károlyi-házban (ma V. Petőfi Sándor utca 3.) bérelt helyiségeket. A palota építésére 1858-ban báró Sina Simon 80 ezer forintot adományozott, a következő évben pedig gróf Dessewffy Emil, az Akadémia elnöke országos gyűjtést indított. A kezdeményezésből az 1850-es, 1860-as évek egyik legsikeresebb közadakozási mozgalma lett: a társadalom minden rétege részt vett benne. A beérkezett adományok az építési költségek több mint felét fedezték, így a befejezéshez kölcsön felvételére volt szükség. Pest városa 1860-ban kedvező feltételekkel telket adományozott a palota céljára,

de az Akadémia a telket elcserélte a Dunagőzhajózási Társaságnak a Lánchíd térrel határos telkével, ahol a palota és a bérház megépült.

Tervek és stílusvita

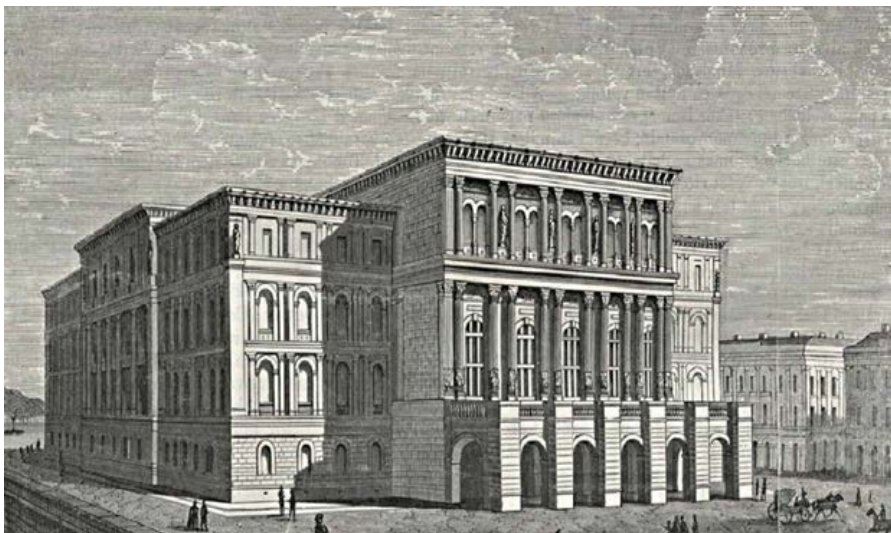
1860 őszén az akadémiai Építési Bizottság meghívásos pályázatot hirdetett a palota terveinek és költségeinek kidolgozására. A pályázatra Henszlmann Imre (Gerster Károly és Frey Lajos pesti építészekkel társulva), valamint Heinrich Ferstel, a bécsi Votivkirche tervezője neogótikus stílusú épületet terveztek, míg Ybl Miklós neoreneszánsz stílusú palotát képzelt el, de benyújtott terveit másnap visszavonta. (A visszavonás hátterében az állhatott, hogy a pályázat beadása előtt Henszlmann titokban megállapodott a versenytársakkal, hogy neogótikus stílusú terveket készítenek.) A részvételre utólag engedélyt kapott Szkalnitzky Antal, aki hellenizáló elemekkel átszőtt klasszicista épületet tervezett. Az Építési Bizottság nem volt megelégedve a pályázat eredményével, ezért 1861 tavaszán titokban Leo von Klenze müncheni és Friedrich August Stüler berlini építészeket kérte föl újabb tervek elkészítésére: Klenze a klasszicista stílust, Stüler a velencei neoreneszánsz stílust választotta. Végül Stüler átdolgozott tervei alapján kezdődhetett meg az építkezés.

A palota építésének folyamata széles körű nyilvánosságot kapott: az egykorú képes hetilapok bemutatták a pályázatra készült terveket, tudósítottak a gyűjtés állásáról, közölték az adományozók nevét, és a sajtó fórumot biztosított az 1860–1862 között folytatott stílusvitának. A polémia nemcsak szűken véve a palota stílusáról, hanem tágabb értelemben a stílusválasztásról, a nemzeti stílus kérdéséről is szólt.

2. kép. Az Akadémia palotájának távlati képe (Henszlmann Imre – Gerster Károly – Frey Lajos terve), 1861 (Vasárnapi Ujság, 8. évf. 37. sz. 1861. szeptember 15. 436.)

3. kép. Az Akadémia palotájának távlati képe (Friedrich August Stüler terve), 1862
(Vasárnapi Ujság, 9. évf. 9. sz. 1862. március 2. 101.)

4. kép. Ybl Miklós: Az Akadémia palotájának távlati képe, 1861
(BFL Ybl Miklós tervei /XV.17.f.331.b/ 32/1)

Az építkezés: fiatal építészek tanulóterepe

Az 1862 és 1865 között épített palota kivitelezését Stüler képviselőjében berlini tanítványa, Szkalnitzky Antal, az Akadémia részéről Ybl Miklós irányította. Diescher József építőmester vállalta a kőművesmunkát. Az építkezés „[a] fiatal nemzedék számára valódi gyakorlati építészeti iskolát” jelentett: a művezetésben vagy az építkezésen dolgozott Hauszmann Alajos, Pártos (Punczmann) Gyula, Pucher József, Unger Emil. A húszas éveikben járó, vagy fiatalabb építészek és építészjelöltek valamennyien Berlinben végeztek, és később a magyarországi neoreneszánsz jeles képviselőiként működtek.

Az első jelentős neoreneszánsz középület

A Magyarországon első jelentős neoreneszánsz középület egységét a velencei reneszánsz és az antik-hellenizáló elemek szintézise adja. A háromhomlokzatos, belső udvaros palotaépület főhomlokzatát a háromemeletes, erőteljesen előreugró középrizalit uralja; az oldal- és hátsó szárnyak kétemeletesek. A középrizalit első emeletén a hatalmas félköríves záródású ablakokat korinthoszi fejezetű, alakos faragványokkal díszített oszloppárok választják el egymástól. A berlini Ernst March-gyárban készült terrakotta szobrok láthatók a középrizalit második emeletén (allegorikus nőalakok), illetve a homlokzatok találkozásánál, a sarkokon (tudósok).

A középrizalit földszinti részén hatalmas árkádnnyílások, vörösmárvány lépcsők és három tölgyfa kapu vezetnek az elegáns előcsarnokba, amelynek folytatása az emeletenként kétkarúvá váló, félköríves karsztmárvány díszlépcső. A földszinten helyezték el eredetileg az Akadémiai Könyvtárat, az akadémikusok dolgozószobáit és az akadémiai bizottságok termeit. Az első emeleten alakították ki a heti üléstermet, az első- és másodelnök szobáját, a főtitkár és a pénztárnok lakását, illetve hivatalát. A díszterem és karzata a középrizalitban két szintet foglalt el (I–II. emelet). A második és harmadik emeleti termekben kapott helyet az Esterházy-képtár – a gyűjteményt Esterházy Pál herceg ajándékozta 1861-ben az Akadémiának, majd 1870–1871-ben megvásárolta a magyar állam, és Országos Képtár néven megalakult az egyik legjelentősebb képzőművészeti közgyűjteményünk.

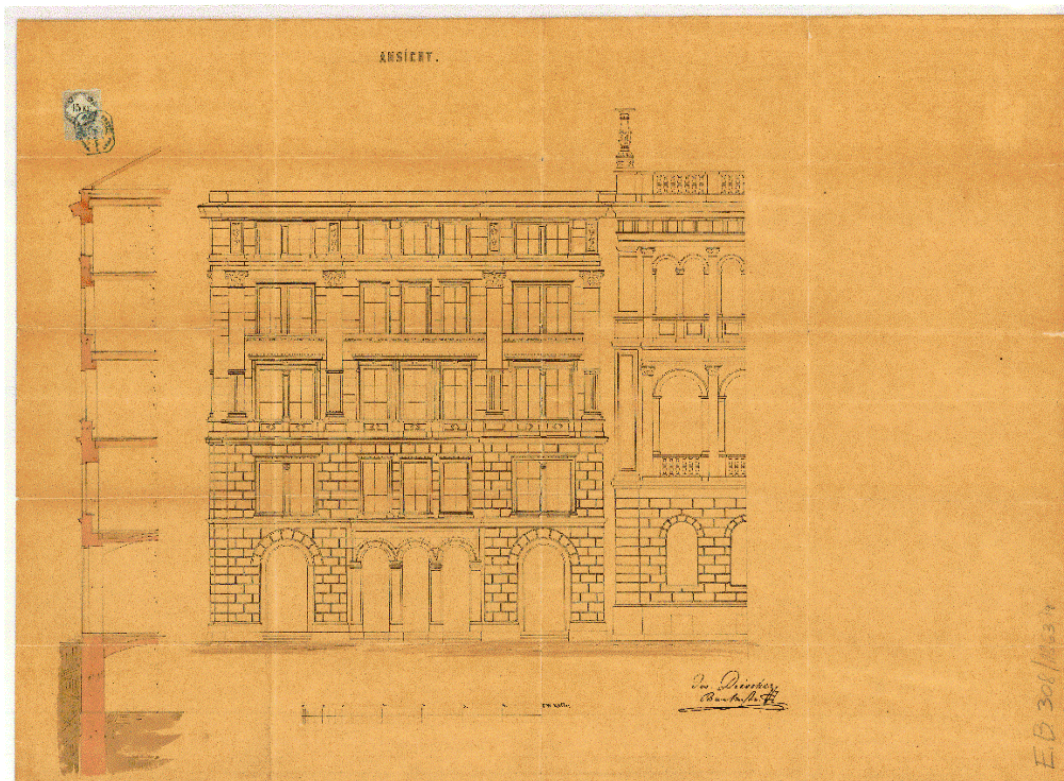

5. kép. Lépcsőházi részlet (MTA palotája), 1986 (BFL Budapesti Műemléki Felügyelőség tervei és iratai, Dobozban tárolt tervek és iratok /XV.17.e.306.a/ – 1782. tétel, V. Roosevelt (Széchenyi) tér 9.)

Az Akadémia bérháza

A palota északi szárnyából fedett kocsíáthajton lehetett eljutni a palotával egybeépített bérház udvarába. Az 1863–1864-ben épített bérház terveinek elkészítésével Ybl Miklóst bízták meg, aki a palotával azonos magasságú, de négyemeletes épületet tervezett (a bérház egyike volt Pest legkorábbi négyemeletesének). Az Akadémia bizalmi építésének tartott Ybl a dunai és az Akadémia utcai homlokzaton felhasználta azokat a motívumokat, amiket a palota pályázati tervéhez dolgozott ki. A kivitelezés Diescher József építőmester munkája. Az Akadémia Igazgató Tanácsa a bérházat befektetésnek szánta: a lakásbérekből származó bevételt az Akadémia működésére fordították. A bérház idővel a palota raktárterületévé, kiszolgáló épületévé vált, 1897-ben például az Országos Képtár gyűjteményeit helyezték el a bérház felső két emeletén. Az 1980-as években, az épület teljes rekonstrukcióját követően az Akadémiai Könyvtár költözött ide.

6. kép Ybl Miklós: Az Akadémia bérházának dunai homlokzata és metszete (BFL Pest szabad királyi város tervei, Építő Bizottmány /XV.17.b.312/ ÉB 308/1863/g)

Az ünnepélyes megnyitó 1865. december 11-én

A palota ünnepélyes felavatására a rendes évi nagygyűlés keretében, 1865. december 11-én került sor. A több mint 800 férőhelyes díszteremben tartott, délelőtt 10 órakor kezdődő ülésen báró Vay Miklós felolvasta az Akadémia elnökének üdvözlőbeszédét, majd előadások következtek. Az ülés után a vendégek körbesétáltak az épületekben, később a meghívottak részére ebédet rendeztek a Frohner Szállóban (ma V. Nádor utca 22.). A megnyitóra a palota

egyszerűsített képét ábrázoló ezüst és bronz emlékérméket verettek, valamint két fényképes emlékalbum jelent meg.

7. kép. A díszterem összképe kelet felé (MTA palotája), 1986
BFL XV.17.e.306.a – 1782. tétel, V. Roosevelt (Széchenyi) tér 9.

[Boa Krisztina segédlevéltáros.](#) Az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerzett történelem és levéltár mesterszakos diplomát. Kutatási területe a 19. századi művelődés-, társadalom- és kormányzattörténet.

Felhasznált irodalom

150 éves az Akadémia székháza. Épület-, intézmény- és gyűjteménytörténet. Szerk.: Bicskei Éva – Ugras Bálint. Budapest, 2018.

A Magyar Tudományos Akadémia palotájának pályázati tervei 1861. Katalógus és források. Bewerbungspläne für den Palast der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Katalog und Schriftquellen. Szerk.: Szabó Júlia. Budapest, 1996.

A Szépművészeti Múzeum 1906–1956. Szerk.: Pogány Ö. Gábor – Bacher Béla. Budapest, 1956.

Divald Kornél: *A Magyar Tudományos Akadémia palotája és gyűjteményei. Magyarázó kalauz.* Budapest, 1917.

Kemény Mária: A Magyar Tudományos Akadémia palotája és bérháza. In: *A modern reneszánsz derült idomai. Válogatás Ybl Miklós (1814–1891) épületeiből.* Szerk.: Hidvégi Violetta – Ritoók Pál – Vasáros Zsolt. Budapest, 2014. 36–39. p.

Kemény Mária: *A Magyar Tudományos Akadémia palotája.* Szerk.: Papp Gábor György – Boncz Hajnalka. Budapest, 2015.

Marosi Ernő: Életmódja: építész, avagy: Ybl Miklós, az Akadémia bizalmi építésze. In: *Ars Hungarica*, 40. évf. (2014) 4. sz. 467–473. p.

Rokken Ferenc: A Ferenc József-tér. In: *Tanulmányok Budapest múltjából*, 2. (1933) 40–62. p.

Sisa József: A Magyar Tudományos Akadémia palotája. In: *A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet.* Szerk.: Sisa József. Budapest, 2013. 235–241. p. (A magyarországi művészet története 5/1.)

Sisa József: Az Akadémia palotája. In: Sisa József: *Szkalnitzky Antal. Egy építész a kiegyezés korabeli Magyarországon.* Budapest, 1994. 16–31. p.

[Viczián Zsófia: A molnár \(végre\) a malomban – Arany János nyomában, 4. rész](#)

Ybl Miklós az Akadémia bizalmi építésze. Kiállítás születésének 200. évfordulója alkalmából. *MTA Művészeti Gyűjtemény 2014. április 8. – június 8.* Szerk.: Boncz Hajnalka – Kemény Mária. Budapest, 2014.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921